

Utsättning av arter

– Möjlighet för bevarandebiologin

Ett halvöppet, lövträdsdominerat landskap med betande hjortdjur, visenter, förvildad nötboskap och vildsvin, jagade av livskraftiga populationer av varg, björn och lo. Utopier och vilda fantasier? Kanske i delar, men något håller definitivt på att hända med bevarandet, återskapandet och skötseln av de europeiska vildmarkerna.

Vi bör med fog fråga oss vad i naturen som är ursprungligt och naturligt. Existensen av många växter och djur är idag helt beroende av människans brukande av landskapet. Mycket av det som vi betraktar som naturligt och skyddsvärt är direkt eller indirekt påverkat av människan. Även en svensk ”urskog” har någon gång påverkats av boskap eller skogsbruk.

Om vi drar det till sin spets är faktiskt människans egenhet att flytta runt arter grundläggande för vår hela existens. Tack vare domesticering kan vi idag odla vete från Kaukasus och majs från Amerika, föda upp kycklingar från Asien och kor från Afrika och Mellanöstern. Vattenkraftsindustrins kompensationsutsättningar av lax och öring uppgår årligen till flera miljoner smolt i Sverige. Många av våra viltarter som dovhjort, kanadagås och fälthare är från början introducerade och alltså icke ursprungliga inslag i vår fauna.

INTRODUKTIONER VS INVASIONER

Människans egenhet att flytta arter orsakar onekligen många problem runt om i världen. Kanske detta har skapat dogmen att introduktioner av arter alltid medför risker och utgör ett hot mot den ursprungliga faunan och florin.

En introducerad art blir ett problem när dess populationsutveckling eller skadeverkningar inte längre går att kontrollera och vi får en invasion. Denna distinktion mellan en *introduktion* och en *invasion* är viktig. En avgörande parameter är alltså graden av kontrollerbarhet. I Sverige kommer vi att ha mycket svårt att utrota minken. Likaså kommer vi inte kunna slå ut signalkräftan (och därmed kräftpesten) utan att riskera hela limniska ekosystem. De flesta introducerade marina arter som svartmunnad smörbult, kammanet, japanskt ostron och rödögad simkrabba kommer vi förmodligen aldrig att kunna stoppa. Växtätande däggdjur som dovhjort och mufflon är däremot lättare att kontrollera (och mer attraktiva som resurs) än små rovdjur som mink och mårhund eller marina arter.

REWILDING

Introduktioner och stödutsättningar är redan ett mycket viktigt redskap inom bevarandebiologin. Konceptet *rewilding* – att återskapa ekosystem med stora, landskapspåverkande herbivorer och rovdjur – är ett etablerat arbetssätt i många delar av världen, kanske framförallt i Nordamerika, där såväl vargar som stora växtätare som bison och wapitihjort återetablerats i många områden genom återintroduktioner. Nationalparken Yellowstones ekosystem i USA är kanske det mest kända exemplet.

Något håller definitivt på att hända även med bevarandet, återskapandet och skötseln av de europeiska vildmarkerna. I Sverige har processen inletts sedan några år med de stora rovdjurens återkomst, samt revitaliserade bestånd av kungs- och havsörn, berguv och pilgrimsfalk. Vi har fått bävern och vidsvinet tillbaka, och många klövviltspopulationer har hämtat sig sedan 1800-talets miniminivåer. Tidigare utrotade arter som fjällgås, klockgroda och bäver har genom introduktioner återetablerats. För andra arter, som pilgrimsfalk, grönfläckig padda och utter har stödutsättningar varit nödvändiga för dessa arters fortlevnad i Sverige.

OMVÄRDERING AV ARTINTRODUKTIONER

Långt ifrån alla introducerade arter medför problem, inte ens potentiella problem. Var går då gränsen mellan en lyckad introduktion med lite påverkan och en misslyckad med omfattande negativa konsekvenser? Invasiva arter karaktäriseras först och främst av god spridningsförmåga och hög tillväxthastighet. Generalister (ställer mindre specifika krav på sitt livsutrymme, i motsats till specialister) och allätare är potentiella problem. Även slump och tidpunkt för introduktionen har stor betydelse.

Men många gånger överväger fördelarna med en introduktion, exempelvis inom olika näringar eller som glädje och försköning i våra trädgårdar. Snarare än att betrakta möjligheten att introducera arter med skepsis bör vi i stället överväga ett utökad användande

Foto: Stefano Unterthiner/Wild Wonders of Europe www.wild-wonders.com

Visenten, eller europeisk bison, har räddats från utrotning men är fortfarande mycket utsatt. Efter återplantering finns denn idag i ett tjugotal frilevande populationer i ett antal länder. Nio fossila fynd från Skåne och Östergötland visar att arten fanns här för knappt tiotusen år sedan. Visenten listas som sårbar (VU=vulnerable) av IUCN. Populationstrenden är positiv, men hotas av brist på habitat.

av introduktioner. Genom att flytta runt arter och hjälpa dem att återetablera sig på nya platser kan vi faktiskt rädda många av dem från utrotning.

Kanske har vi i Sverige till och med ett ansvar att göra vår egen närmiljö tillgänglig för främmande, globalt hotade arter, snarare än att förvänta oss att andra länder ska bära huvudansvaret för arter vars existens vi sätter stort värde på. När det gäller tidigare förekommande arter är konventionen om biologisk mångfald (artikel 9) ganska tydlig: Där slås faktiskt fast att varje fördragsslutande part skall "vidta åtgärder för återhämtning och rehabilitering av hotade arter och för återinförande av dessa i sina naturliga livsmiljöer under lämpliga förhållanden". Inte mycket att fundera över således, men hur tillrådligt är det att ta detta resonemang vidare till helt ny arter?

MÖJLIGHETER OCH ANSVAR

Det är viktigt att vi inte tillåter oss några intellektuella begränsningar i arbetet med hotade arter. När det gäller arter som vi själva en gång utrotat (som exempelvis stortrapp och visent) har vi snarast en skyldighet att genomföra bevarandeåtgärder. Kanske bör det ansvaret sträcka sig till att omfatta hotade arter som aldrig tidigare funnits här?

Det finns även möjliga synergieffekter. Här finns en tydlig roll för djurparkerna som förmedlare av kunskap om avel och utsättningar. Jord- och skogsbruk får ytterligare en funktion som beskyddare och förvaltare av introducerade arter. Rennäringen kompletteras med övervakning och förvaltning av fjällvilt, kanske arter som vildren, myskoxe, jak och stora rovdjur. Kanske

kan det som kallas karismatisk megafauna skapa ytterligare förutsättningar för upplevelseturism. Rida bland visenter i Sydsverige. Rovdjursafari i fjällvärlden.

Introduktioner av arter har varit avgörande för vår egen välfärd. Det är på tiden att vi på allvar börjar överväga detta vinnande koncept inom bevarandebiologin. Tiden rinner ifrån oss. Vilda populationer av många unika djurarter kan vara ett minne blott innan dagens barn når vuxen ålder.

CARL-GUSTAF THULIN
SVERIGES LANTBRUKSUNIVERSITET

Tre typer av artin introduktioner

1. Hotade eller lokalt utrotade arter med sentida förekomst i Sverige

I Sverige omfattar denna kategori exempelvis stortrapp, svart stork, blåkråka, mellanspett, tornuggla, stör, mal, vildren. Eftersom dessa arter ofta försvunnit eller minskat på grund av avsaknad av lämpliga livsbetingelser, bör introduktioner åtföljas av omfattande habitatrestaureringar eller andra stödåtgärder.

2. Arter med postglacial förekomst i Sverige

I Sverige har före och efter senaste istiden förekommit visent, myskoxe, saigaantilop, urox, vildhäst, vildkatt, kärrsköldpadda. Uroxen och vildhästen är förvisso utdöda i ursprunglig form, men avelsprojekt pågår för att återskapa liknande former. Visenten (*Bison bonaus*), eller europeisk bison är mycket utsatt. Den finns idag i ett tjugotal frilevande populationer, framförallt i östra Europa.

Försvinnandet av dessa arter beror i första hand på jakt, domesticering och klimatförändringar. Om klimatet är gynnsamt, torde inga vidare åtgärder än fredning efter introduktion vara nödvändiga för att kunna återetablera dem.

3. Främmande arter för långsiktigt bevarande

Globalt hotade arter som skulle kunna etableras i frilevande populationer eller reservoarer. Exempel på sådana arter är snöleopard (*Panthera uncia*), himalayatahr (*Hemitragus jemlahicus*), vild jak (*Bos mutus*), vild get (*Capra aegagrus*), tvåpucklig kamel (*Camelus ferus*) samt underarter som sibirisk tiger (*Panthera tigris altaica*) och amurleopard (*Panthera pardus orientalis*). Flera av dessa arter har levnadsförutsättningar som återfinns i Sverige.